

Reconfigurarea securității și a Relațiilor Internaționale în Secolul 21

VOLUMUL 2

Amenințări și conflicte
în secolul 21

Cuprins

Introducere	5
1. Amenințări, riscuri și vulnerabilități în secolul 21	11
1.1. Amenințări, riscuri și vulnerabilități în documente interne și internaționale	11
Conceptul strategic al NATO	11
Declarații finale ale summiturilor NATO și documente complementare	15
Strategia de Securitate Globală a UE	22
Strategia Națională de Apărare a Țării	32
1.2. Amenințări, riscuri și vulnerabilități clasice	35
1.3. Amenințări, riscuri și vulnerabilități de natură hibridă. Noile amenințări	41
A. Amenințări de natură hibridă:	41
B. Riscuri hibride și de nouă generație:	42
C. Vulnerabilități:	42
1.4. Amenințări, riscuri și vulnerabilități societale. Reziliența societală	42
A. Impactul tehnologiei asupra societății și a democrației	42
B. Impactul <i>social media</i> asupra societății democratice și a omului. Modalități de impact	67
C. Securitate societală, securitate politică și impactul direct asupra <i>hard security</i>	87
1.5. Corupția – noul comunism	89
A. Corupția – amenințare la adresa securității naționale: avanscena autoritaristă, noul comunism global	93

B. Război hibrid al Rusiei prin ingerință, corupție și salvarea oligarhilor din închisorile occidentale. Cazul Kalinin-Kurchenko-Babakov	106
C. Putinismul ca ideologie globală: ambițiile Rusiei de a impune prin război informațional modelul său lumii întregi. Rolul central al corupției și kleptocrației ca model . . .	114
1.6. Reziliența societală.	123
2. Tipuri de conflicte tradiționale și convenționale în secolul 21 . . .	128
2.1. Trei generații de conflicte. Întrepătrunderea și interdependențele generaționale în războaiele lungi.	131
2.1. Conflicte militare clasice. Revenirea conflictelor militare ca instrumente politice. Alunecarea spre război	136
2.2. Conflicte separatiste. Conflicte identitare – etnice, religioase, sectare	144
2.3. Conflicte înghețate și conflicte uitate	152
3. Noile tipologii de conflicte ale secolului 21	160
3.1. Războiul hibrid. Războiul de generația a patra	160
3.2. Războiul legal – <i>lawfare</i>	171
3.3. Războiul informațional. Cinci generații de războaie informaționale: Post-adevăr, post-factual, post-umanitate	176
A. Trei generații de război informațional. Nivelul dezvoltării domeniului în partea sa publică.	177
B. <i>Character Assassination</i> – armă ofensivă în războiul informațional.	194
C. Cum alterăm realitatea în războiul informațional: post-adevăr, post-factual, post-umanitate	206
3.4. Companii militare private. Proiecția forței, a influenței, a accesului la resurse. Cazul Rusiei.	222
3.5. Eliminarea acordurilor internaționale de control al armamentelor.	251
3.6. Războiul comercial. Cazul particular Rusia-China. Renegocierea în forță a acordurilor de liber schimb	267
3.7. Sancțiunile și instrumentarul constrângerilor și al limitărilor economice.	282
Bibliografie.	291

1. Amenințări, riscuri și vulnerabilități în secolul 21

Am făcut, în cele ce urmează, o trecere în revistă a principalelor documente de securitate contemporane pentru a vedea, la data redactării textului, cum arată panopia de amenințări, riscuri și vulnerabilități ale documentelor în vigoare ale NATO, UE și ale României. Ne-am aplecat și asupra altor formulări inedite și nuanțate care marchează interacțiuni ce afectează securitatea și pacea, dar nu au ajuns la pragul de conflict.

1.1. Amenințări, riscuri și vulnerabilități în documente interne și internaționale

Conceptul strategic al NATO

Documentul strategic în vigoare azi la nivelul NATO este Conceptul Strategic de la Lisabona, din 2010¹⁶. S-au purtat numeroase discuții în legătură cu perspectiva sau necesitatea unui nou Concept Strategic, în contextul evoluțiilor de securitate contemporane și chiar al schimbării naturii amenințărilor de securitate, dar

¹⁶NATO Strategic Concept Lisbon 2010.

so sirea președintelui Donald Trump la Casa Albă și abordările inedite în raport cu relația transatlantică au făcut ca această temă să fie amânată la un termen în care Alianța va fi pregătită pentru a face un asemenea salt.

De principiu, Conceptul Strategic al NATO are nivelul de ambiție de a acoperi circa o decadă, fiind completat prin Declarațiile summiturilor NATO și prin documentele asociate, adoptate în spațiul acestor summituri. De asemenea, schimbările bruște ale mediului de securitate reclamă revizuirii strategice imediate. A fost cazul Conceptului Strategic de la Roma¹⁷, care a definit securitatea cu cele cinci dimensiuni ale Școlii de la Copenhaga după căderea Zidului Berlinului, sau al Conceptului Strategic de la Washington, 1999¹⁸, care a marcat extinderea Alianței.

Însă din 2014, după anexarea Crimeei și agresiunea militară rusă din estul Ucrainei, care a marcat în premieră după Helsinki, 1975¹⁹, modificarea prin forță a frontierelor în Europa, deși am avut o schimbare dramatică ce afectează fundamental Actul Fundamental NATO-Rusia²⁰, nu a mai existat nici o revizuire a Conceptului Strategic. Conceptul Strategic în vigoare prevede următoarele categorii de amenințări:

Paragraful 7. Amenințarea unui atac direct împotriva teritoriului NATO este trecută în revistă și considerată ca având un grad redus de probabilitate și risc. Totuși, paragraful 8 reține amenințarea

¹⁷ *NATO Strategic Concept Rome 1991.*

¹⁸ *The Alliance's Strategic Concept, Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C.,* https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm.

¹⁹ *Conference for Security and Co-operation in Europe, Final Act, Helsinki, 1975,* <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>.

²⁰ *Founding Act, on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation* semnat la Paris, Franța, 27 mai 1997, https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_25468.htm.

militară convențională despre care susține că „nu poate fi ignorată”²¹, iar argumentele sunt: achiziția de capacități militare substanțiale, cu consecințe la adresa stabilității internaționale și a securității euroatlantice.

Paragraful 8 notează și proliferarea rachetelor balistice, considerată „o amenințare reală și în creștere la adresa regiunii euro-atlantice”²². Referirea este urmată imediat, la paragraful 9, de proliferarea armelor nucleare și a altor arme de distrugere în masă și a mijloacelor de livrare la țintă, care reprezintă „amenințări incalculabile”²³, proliferarea fiind cea mai acută în regiunile cele mai volatile ale lumii.

Terorismul, grupările extremiste sunt amenințări directe la adresa cetățenilor statelor membre ale alianței și continuă să se răspândească în zone de importanță strategică pentru NATO. În plus, tehnologia modernă amplifică impactul potențial al atacurilor teroriste, mai ales dacă teroriștii achiziționează capacități NRBC²⁴, se notează la paragraful 10. Instabilitatea și conflictul dincolo de frontierele NATO poate amenința direct securitatea alianței, se spune la paragraful 11, în primul rând prin amplificarea extremismului, a terorismului și a activităților transnaționale ilegale precum traficul de arme, droguri și persoane²⁵.

O amenințare aflată aproape de pragul prin care devine amenințare la adresa prosperității, a securității și stabilității naționale și euroatlantice o reprezintă atacurile cibernetice, care au devenit mai organizate, mai costisitoare prin impactul asupra administrației guvernamentale, a afacerilor, economiei, transportului și rețelelor de furnizori sau a infrastructurii critice, notează paragraful 12, sursa atacurilor fiind armate străine, servicii de *intelligence*, crimă organizată,

²¹ NATO *Strategic Concept 2010*, paragraful 8.

²² *Ibidem*.

²³ NATO *Strategic Concept 2010*, paragraful 9.

²⁴ NATO *Strategic Concept 2010*, paragraful 10.

²⁵ NATO *Strategic Concept 2010*, paragraful 11.

grupuri teroriste sau extremiste²⁶. În fine, dar nu în ultimul rând, paragraful 20 notează faptul că crizele și conflictele dincolo de frontierele NATO²⁷ pot reprezenta o amenințare directă la adresa securității teritoriului și a populației alianței.

În consecință, avem următoarele AMENINȚĂRI, numite ca atare în Conceptul Strategic 2010:

- Amenințările convenționale, inclusiv cele privind proliferarea rachetelor balistice (*The Security Environment*, par. 8, p. 10);
- Proliferarea armelor nucleare și a altor arme de distrugere în masă – chimice, biologice sau radiologice. (*The Security Environment*, par. 9, p. 10; *Defence and Deterrence*, par. 19, p. 16);
- Amenințarea teroristă, intensificată de tehnologia modernă, în special dacă teroriștii ar obține capacități nucleare, chimice, biologice sau radiologice (*The Security Environment*, par. 10, p. 11);
- Prezența instabilității, a unor crize sau conflicte în afara frontierelor NATO. (*The Security Environment*, par. 11, p. 11; *Security through Crisis Management*, par. 20, p. 19);
- Atacurile cibernetice (*The Security Environment*, par. 12, p. 11).

La capitolul inovațiilor în materie, Conceptul Strategic al NATO folosește formule eufemistice și indirecte pentru a marca:

- Amenințările asupra infrastructurilor critice, de comunicații, transport și comerț (*The Security Environment*, par. 13, p. 12), care reclamă creșterea rezilienței pentru că sunt expuse întreruperii distribuției;
- Amenințările asupra infrastructurii energetice și a aprovizionării cu energie (*The Security Environment*, par. 13, p. 12), cu referire indirectă la securitatea energetică;
- Amenințări generate de noi avansuri tehnologice – dezvoltarea de arme laser, mijloace de război electronic și tehnologii care împiedică

²⁶ NATO Strategic Concept 2010, paragraful 12.

²⁷ NATO Strategic Concept 2010, paragraful 12.

accesul către spațiu (*The Security Environment*, par. 14, p. 12) despre care se spune doar că influențează operațiunile militare sau planificarea acestora.

De asemenea, tot la capitolul constructelor creative pentru evitarea asumării drept amenințări, se înscriu constrângerile legate de mediu și resurse, printre care sunt înscrise riscurile de sănătate, schimbările climatice, insuficiența resurselor de apă și nevoia crescândă de energie (*The Security Environment*, par. 15, p. 13), care sunt arii de preocupare cu potențial de a afecta semnificativ operațiunile și planificarea NATO.

Declarații finale ale summiturilor NATO și documente complementare

Declarația finală a summitului NATO de la Bruxelles, 2018

Declarația finală a summitului NATO de la Bruxelles²⁸ vine să completeze panopia de amenințări și provocări, cum sunt numite în acest document, cu o aducere la zi a situației internaționale. În document sunt menționate:

- Abordarea de tip „cetate asediată“, respectiv amenințările venite, 360 de grade, din toate direcțiile, sursele fiind actori non-statali sau actori-statali cu tipologiile de atacuri convenționale – de la forțele militare – teroriste, cibernetice sau hibride (par. 2, p. 1). Formularea cuantifică nivelul de dezvoltare la momentul redactării, a percepției și studiului despre categoriile și generațiile de amenințări.

- Provocări generate de acțiunile agresive ale Rusiei, inclusiv amenințarea cu utilizarea forței pentru a-și atinge obiectivele politice (par. 2, p. 1). Singularizarea Rusiei ca amenințare, ceea ce deschide

²⁸ *Brussels Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm.

suita amenințărilor și provocărilor concrete, subliniază preocuparea aliaților pentru acțiunile Rusiei care subminează securitatea euroatlantică și ordinea internațională bazată pe reguli. Totuși, nu este reținută amenințarea rusă la adresa teritoriului aliat cu acțiune convențională, ci doar amenințarea cu utilizarea forței, singura amenințare concretă manifestată inclusiv față de România²⁹. Formularea e explicită la Paragraful 41, unde se menționează că „Declarațiile Rusiei care amenință să țintească aliații din cauza NATO BMD (scutului antirachetă – n.n.) sunt inacceptabile și contraproductive”³⁰.

„Subminarea“, ca formulare în text, păstrează neclaritatea în privința gradului de impact asupra teritoriului aliat și a cetățenilor, rămas într-o dimensiune ambiguă sau nedeterminată. Textul reține însă, indirect, atașamentul aliat față de valorile subminate: securitatea și ordinea internațională.

• Continuarea instabilității și a crizelor care au loc de-a lungul Orientului Mijlociu și al Africii de Nord, care alimentează terorismul și contribuie la migrația neregulată și la traficul de persoane (par. 2, p. 1), textul neprecizând categoriile rezervate terorismului, migrației și traficului de persoane în panoplia de amenințări și provocări, respectiv măsura și gradul de amenințare creat de cele trei fenomene notate. El poate fi lecturat în contextul Conceptului Strategic relevat anterior, care plasează printre amenințări prezența instabilității, a unor crize sau conflicte în afara frontierelor NATO³¹

²⁹ BBC, *Putin says Russia will 'neutralise threats' after US opens missile base*, 14 mai 2016, <https://www.bbc.com/news/world-europe-36289155>; Iulian, Chifu, *Rusia amenință cu bombardarea scutului de la Deveselu pentru a răspândi frica în publicul român*, 28 martie 2019, https://adevarul.ro/news/eveniment/rusia-ameninta-bombardarea-scutului-deveselu-raspandi-frica-publicul-roman-1_5c9c87fb445219c57ecb13f7/index.html; Iulian, Chifu, *Rusia și războiul psihologic împotriva României: atac militar la baza Deveselu*, 27 martie 2019, <https://evz.ro/rusia-razboiul-psihologic-deveselu.html>.

³⁰ *Brussels Summit Declaration*, paragraful 41.

³¹ *NATO Strategic Concept 2010*.

(*The Security Environment*, par. 11, p. 11; *Security through Crisis Management*, par. 20, p. 19).

- Criza din Siria (par. 2, p. 1) „are efect direct“ asupra securității Alianței – din nou, fără a fi precizat gradul de impact. Suntem în sfera formulărilor creative și ambigue. Aici nu sunt relevate nici elementele concrete care s-ar putea constitui în amenințări ca efect al crizei din Siria, dar juxtapunerea cu formularea generală a evenimentelor generale din Orientul Mijlociu face, prin asociere, referire tot la terorism, migrațiune și trafic de persoane.

- Amenințări hibride, care cuprind campanii de dezinformare și activități cibernetice malițioase (par. 2, p. 1).

- Amenințări generate de proliferarea armelor de distrugere în masă și a tehnologiilor avansate de rachete (par. 2, p. 1).

Documentul face, în premieră, un adevărat rechizitoriu la adresa acțiunilor Rusiei și a impactului asupra securității Alianței, notând indirect ca amenințări și direct drept provocări la adresa securității Alianței atunci când vorbește despre impactul asupra instabilității și impredictibilității mediului internațional de securitate datorat acestor acțiuni. Prin modul de plasare a textului, prima parte s-ar situa la capitolul amenințări (coroborat și cu Conceptul Strategic care vorbește despre amenințările create prin conflictele din proximitatea frontierelor Alianței). Astfel, sunt remarcate amenințările generate de către Rusia, prin:

- anexarea ilegală și ilegitimă a Crimeei și destabilizarea în desfășurare a estului Ucrainei;

- postura militară și activitățile militare provocatoare, desfășurate inclusiv lângă frontierele NATO (de exemplu, amplasarea unor rachete moderne cu capacitate duală în Kaliningrad, încălcarea repetată a spațiului aerian NATO și sporirea prezenței militare în Crimeea);

- investițiile semnificative pentru modernizarea forțelor strategice rusești;

- retorica nucleară iresponsabilă și agresivă;
- exerciții militare realizate la scară largă și fără notificare;
 - numărul crescut al exercițiilor care implică și dimensiunea nucleară (par. 6, p. 2).

Aceste amenințări sunt amplificate și de încălcarea, eludarea și neimplementarea de către Rusia a angajamentelor și a obligațiilor numeroase în domeniul controlului armelor și al măsurilor de consolidare a încrederii și securității (par. 6, p. 3). Aici avem de a face cu prima referire directă la instrumentarul de control al armamentelor și de construire a încrederii, instrumente distruse de acțiunile Rusiei, care amplifică gradul amenințărilor relevate anterior.

Provocările la adresa securității NATO, generate de Rusia, sunt și ele relevate *in extenso* în textul documentului:

- acțiunile hibride ale Rusiei, care cuprind inclusiv încercarea de a interfera în procesele electorale și afectarea suveranității statelor euroatlantice, cu referire directă la operațiunea de asasinat pregătită în Muntenegru, în ziua alegerilor³²;

³² Alan, Crosby, *Montenegrin Coup Verdict A Wakeup Call To EU On Russia's Rising Role In Balkan Instability*, RFEL, 10 mai 2019, <https://www.rfel.org/a/montenegrin-coup-verdict-a-wakeup-call-to-eu-on-russia-s-rising-role-in-balkan-instability/29933787.html>; Milena Veselinovic and Tara John, *Alleged Russian agents convicted for masterminding coup plot in Europe*, CNN, 9 mai 2019, <https://edition.cnn.com/2019/05/09/europe/montenegro-attempted-coup-charged-intl/index.html>; Iulian, Chifu, *Alegeri în Muntenegru: Rusia a finanțat paramilitari sârbi pentru a ataca instituțiile statului și a deturna drumul spre NATO*, Evenimentul Zilei, 26 octombrie 2016, https://evz.ro/alegeri-in-muntenegru-rusia-a-finantat-paramilitari-sarbi.html/?fb_comment_id=1251869054856758_1252637018113295&v=347635; Iulian, Chifu, *Scandalul din Muntenegru: GRU anunță revenirea asasinatului politic ca instrument de lovitură de stat*, Adevărul, 28 februarie 2017, https://adevarul.ro/international/europa/scandalul-muntenegru-gru-anunta-revenirea-asasinatului-politic-instrument-lovitura-stat-1_58b5405e5ab6550cb8e4bc21/index.html; Bajrović, Reuf, Garčević, Vesko, Kramer, Richard, *Hanging by a Thread: Russia's Policy of Destabilization in Montenegro*, Foreign Policy Research Institute, Retrieved 11 July 2018.

– desfășurarea unor campanii de dezinformare și a unor activități cibernetice malițioase (par. 6, p. 3).

În același context, NATO condamnă atacul cu agent chimic militar la Salisbury, Marea Britanie, confirmat de Organizația pentru Interzicerea Armelor Chimice (OPCW).

Lista amenințărilor marcate mai conține:

- amenințarea teroristă, în toate formele și manifestările acesteia (par. 10, p. 4). Alianța condamnă sprijinul financiar pentru terorism și explorează condițiile care duc la răspândirea terorismului;

- amenințări generate de dispozitive explozive improvizate (par. 11, pp. 4-5);

- amenințări cu arme chimice, biologice, radiologice și nucleare (par. 11, pp. 4-5);

- amenințări generate de proliferarea rachetelor de croazieră și a tehnologiilor aferente. Amenințarea sporită generată de proliferarea rachetelor balistice (par. 37, p. 11). Paragraful 49 reține explicit „creșterea amenințării reprezentată de proliferarea rachetelor balistice în vecinătatea frontierei sud-estice a Alianței, care a fost și rămâne motivul dezvoltării și al desfășurării sistemului apărării antirachetă, configurat să oprească amenințările venite din afara ariei euroatlantice”³³. De asemenea, se menționează provocările venite din partea aeronavelor fără pilot (par. 19, p. 7);

- amenințări cibernetice, care au început să devină mai frecvente, complexe, distructive și coercitive, și care sunt generate de actori statali și non-statali, existând și atacuri promovate de state (par. 20, p. 7);

- provocări sporite generate de actori statali și non-statali care utilizează activități hibride cu scopul creării unei ambiguități și estompării diferențelor dintre pace, criză și conflict (par. 21, p. 8);

- proliferarea armelor nucleare și a altor arme de distrugere în masă, inclusiv a mijloacelor de transport la țintă și a materialelor conexe, realizată de actori statali și non-statali (par. 43, p. 12);

³³ *Brussels Summit Declaration, Paragraful 49.*

• se adaugă aici „preocupări semnificative”³⁴(o nouă formulare creativă) generate de utilizarea de către Rusia a sistemului de rachete 9M729 și posibila încălcare de către Rusia a Tratatului privind Forțele Nucleare Intermediare (par. 46, p. 13). Nivelul de preocupare se referă la prevederile documentelor de control al armamentelor, încălcate de Rusia. Mențiunile continuă cu „subminarea” securității euro-atlantice de către Rusia prin neimplementarea Tratatului privind Forțele Armate Convenționale din Europa, implementarea selectivă a Documentului Viena și a Tratatului privind Cerul Deschis, asociate cu poziția militară agresivă (par. 47, p. 14).

La capitolul amenințărilor venite din arii geografice contigue NATO, Declarația notează faptul că Alianța este preocupată atât de intensificarea de către Iran a testelor cu rachete și de raza de acțiune și precizia rachetelor balistice, cât și de activitățile destabilizatoare ale Iranului în regiunea extinsă a Orientului Mijlociu (par. 49, p. 14). Amenințarea legată de Siria vizează utilizarea de rachete balistice cu rază scurtă în Siria, care au lovit Turcia de trei ori între 2014-2018 (par. 49, p. 14). Se face referire generică la amenințările și provocările venite din regiunea Orientului Mijlociu și din Africa de Nord, care pot afecta securitatea Alianței (par. 55, p. 16).

O mențiune specială vizează securitatea energetică, care joacă un rol important în securitatea propriu-zisă. Creșterea rezilienței în fața presiunilor politice și economice se realizează prin aprovizionarea stabilă și de încredere, diversificarea rutelor, a furnizorilor și a resurselor energetice. Este reținută, în cadrul Declarației, la paragraful 78 ca „potențială amenințare” – manipularea energiei, cu mențiunea că aceasta „poate afecta” partenerii Alianței și „poate avea implicații semnificative” asupra statelor NATO³⁵. Tot aici, se face referire la vulnerabilitatea în fața manipulării politice și coercitive a energiei,

³⁴ *Brussels Summit Declaration*, Paragraful 46.

³⁵ *Idem*, paragraful 78.